

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เรื่องปัญหาจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ทั้งสายสามัญ และอาชีพ ตามแนวความคิดของท่านพระพุทธทาส ในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- ๒.๑ ความหมายของจริยธรรม
- ๒.๒ ประเภทของจริยธรรม
- ๒.๓ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องทางด้านจริยธรรม
- ๒.๔ การประเมินจริยธรรมตามแนวของโคลเบอร์ก
- ๒.๕ จริยธรรมกับตัวแปรทางสังคม
- ๒.๖ แนวทฤษฎีการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรม
- ๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมของท่านพระพุทธทาส
- ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ ความหมายของจริยธรรม

ความหมายของคำว่าจริยธรรม มีผู้ให้ความหมายไว้หลายความหมายทั้งนักการศึกษาไทยและนักการศึกษาต่างประเทศ รวมทั้งหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งมีทัศนคติต่าง ๆ กัน ดังนี้

ประสาธ อติสรปริดา^๑ เขียนได้ว่า จริยธรรมตรงกับคำว่า Morality ในภาษาอังกฤษซึ่งมีรากศัพท์มาจากคำว่า Moralis ในภาษาละตินตามรากศัพท์นั้นจริยธรรมหมายถึง จารีต ประเพณี มารยาทหรือความประพฤติในสังคม หรือรูปแบบของพฤติกรรมซึ่งปฏิบัติตามมาตรฐานของกลุ่ม

^๑ ประสาธ อติสรปริดา, จิตวิทยาวัยรุ่น, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๒๐.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน^๑ บอกไว้ว่าจริยธรรมหมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม กฎศีลธรรม

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป^๒ เขียนไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

คึกฤทธิ์ ปราโมช^๓ ได้กล่าวว่า “จริยธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสิ่งที่ควรปฏิบัติและผู้ประพฤติต้องรู้เวลา โอกาส และสถานการณ์ เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ”

อานวย ทะพิงค์แก และชยันต์ วรรณะภูติ^๔ กล่าวว่า จริยธรรมเป็นกลไกอันหนึ่งของสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในสังคม จริยธรรมจึงทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานของความประพฤติ เป็นสิ่งที่กำหนดว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติจริยธรรมในความหมายเช่นนี้จึงคล้ายคลึงกับค่านิยม หรือระเบียบข้อบังคับหรือกฎหมายแต่แตกต่างกันออกไปในแง่ที่ว่าจริยธรรมนั้น เป็นเรื่องของสิ่งที่ประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความดี และความถูกต้องในสังคมมีจุดหมายปลายทางที่มุ่งงามความดีของสังคมในส่วนร่วม....

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนึก^๕ ให้คำจำกัดความไว้ว่า... จริยธรรมเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง หมายถึง ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์และมีขอบเขตถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่างๆ ลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภท คือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคมนั้น คือเป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่า การกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

^๑ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑๕.

^๒ ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๐, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๑), หน้า ๑๓๐.

^๓ คึกฤทธิ์ ปราโมช, เอกสารการสอนจริยศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๓), หน้า ๓๑.

^๔ อานวย ทะพิงค์แก และ ชยันต์ วรรณะภูติ. อ้างถึงใน ประสาร ศรีพงษ์เลิศ, เปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด, (ร้อยเอ็ด : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘), หน้า ๓.

^๕ ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนึก, จริยธรรมของเยาวชนไทย, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๐), หน้า ๓-๖.

กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ให้ความหมาย^๑ คำว่า จริยธรรม มาจากคำ ๒ คำคือ จริยะ+ธรรม ซึ่งแปลตามศัพท์คือ จริยะ แปลว่า ความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ ธรรม แปลว่า คุณความดี คำสั่งสอนในศาสนา หลักปฏิบัติในศาสนา ความจริง ความยุติธรรม ความถูกต้อง กฎเกณฑ์ เมื่อนำเอาคำ จริยะ มาต่อกับคำว่า ธรรม เป็น จริยธรรม แปลเอาความหมายว่า กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติ หรือ หลักความจริงที่เป็นแนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติ

ระวี ภาวิไล กล่าวว่า^๒ จริยธรรมเป็นทางความประพฤติและปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าที่พึงประสงค์

สุลักษณ์ สิวรักษ์^๓ จริยธรรมในสังคมเกิดจากความเชื่อถือซึ่งมีต้นตอมาจาก ปรมัตถสัจจะ ในลัทธิศาสนานั้น ๆ ถ้าเข้าใจปรมัตถสัจจะชัดเจน และประพฤติตามนั้น จริยธรรมในสังคม ย่อมเป็นผลพลอยได้ ให้บังเกิดความยุติธรรม ความเมตตาปรานีและความเป็นอิสระแก่กัน แต่ความลำบากอยู่ตรงที่เมื่อเขายังไม่ถึงตัวปรมัตถสัจจะ การตีความในเรื่องปรมัตถให้ชัดเจนเป็นไปได้ยาก แม้เข้าใจชัดก็นำมาปฏิบัติให้เต็มภาคภูมิได้ยาก นอกจากนี้คนทั่วไปมักไม่เข้าใจว่าอะไรเป็นจริยธรรมหลัก เป็นกฎธรรมชาติอันเป็นกฎของสังคมย่อนำมาประยุกต์ใช้ และอะไรเป็นจริยธรรมรองเป็นหลักแห่งการประพฤติตามความนิยมของสังคมในสมัยหนึ่ง ๆ ถ้าเข้าใจเรื่องนี้ก็อาจนำปรมัตถธรรมมาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดพลังทางจริยธรรมในสังคมได้อย่างเต็มที่

เพียเจท์ ได้ให้ความเห็นไว้ว่า^๔ จริยธรรมเป็นลักษณะประสบการณ์ของมนุษย์ และหน้าที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการให้ความร่วมมือเกี่ยวกับการจัดเตรียมทางสังคมในเรื่องความสนใจและอนามัยส่วนบุคคล ที่มีความสัมพันธ์ร่วมกันในรูปของการกระทำและสิทธิ

โคลเบอร์ก กล่าวถึงจริยธรรมว่า^๕ “จริยธรรมมีพื้นฐานมาจากความยุติธรรมซึ่งถือเอา

^๑ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **การศึกษาจริยธรรม**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

^๒ ระวี ภาวิไล, **จริยธรรมในสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สหายบลิ๊กและการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๒.

^๓ โรม สุรเสน, **การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : กองการศึกษา, ๒๕๓๗), หน้า ๖๖.

^๔ Piaget, Jean. **The moral judgment of the child**. Alence. III: FreeJ 1960 P.117

^๕ Kohlberg, L. **Moral development and behavior**. New York: Holt-Rine and Winston, 1976, P. 117

การกระจายสิทธิและหน้าที่อย่างเท่าเทียมกันโดยมิได้หมายถึงเกณฑ์ที่บังคับทั่วไป แต่เป็นกฎเกณฑ์ที่มีความเป็นสากลซึ่งคนส่วนใหญ่รับไว้ในทุกสถานการณ์ไม่มีการขัดแย้ง เป็นอุดมคติ ดังนั้นพันธะทางจริยธรรมจึงเป็นการเคารพต่อสิทธิข้อเรียกร้องของบุคคลอย่างเสมอภาค”

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).^๑ ให้ความหมาย “จริยธรรม” ว่า คือศีลธรรม เป็นหลักความประพฤติดีงาม ศีลธรรมตรงกับคำว่า morality ส่วน ethics เป็นจริยธรรมเป็นการดำเนินชีวิตทั้งระบบ จริยธรรมเป็นศัพท์บัญญัติขึ้น ๓๐ กว่าปีมานี้ โดยมาจากคำว่า จริยะ แปลว่า การดำเนินชีวิต มีหลักธรรมระดับปัญญา เรียกว่า โยนิโสมนสิการ รองรับอารมณ์ที่เข้ามาแล้ว เพื่อเกิดความรู้เท่าทัน เช่น พิจารณาคุณ โทษ ข้อดีข้อเสียของอารมณ์นั้นพร้อมทั้งภาวะอันเป็นอิสระปลอดกลียอยู่ดีมีสุขได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยอารมณ์นั้นในแง่ที่จะต้องให้คุณและโทษของมันเป็นตัวกำหนดความสุข ความทุกข์และชะตาชีวิต

ท่านพุทธทาส อินทปัญโญ^๒ ให้กล่าวว่า จริยธรรม ได้แก่ “ระเบียบซึ่งมุ่งปฏิบัติให้เกิดความผาสุก ความสงบสุข เนื่องด้วยสังคมเป็นส่วนใหญ่ซึ่งมนุษย์ได้ทำขึ้น บัญญัติขึ้นแต่งตั้งขึ้นตามเหตุผลของมนุษย์ หรือตามความต้องการของมนุษย์นั่นเอง” ความหมายของจริยธรรมจากทัศนะต่าง ๆ ข้างต้น ทำให้เข้าใจได้ว่า จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์หรือมาตรการอันเกี่ยวกับความเชื่อและการยอมรับอันนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกันของบุคคลในสังคม เพื่อบรรลุถึงสภาพชีวิตทรงคุณค่าและสังคมประสบสันติสุข

สรุปว่า จริยธรรม มีความหมายโดยรวมว่า พฤติกรรมในการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ควรปฏิบัติ ที่ดีงาม ที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับชมชอบ หรือยอมรับของสังคม เพื่อความสันติสุขของตนเองและความสงบสุขของผู้อื่นและของสังคมรวมอยู่ด้วย ซึ่งสามารถแยกได้หลายประเภท

๒.๒ ประเภทของจริยธรรม

ประสาธ อิศรปริดา^๓ อธิบายไว้ว่า ลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์เกี่ยวข้องกับจริยธรรมซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภท คือ

^๑ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, ฉบับปรับปรุงและขยายความ (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๑.

^๒ พุทธทาส อินทปัญโญ, ความแตกต่างระหว่างศีลธรรมกับศาสนา, (นนทบุรี : เอกรินทร์, ๒๕๑๔), หน้า ๑๗.

^๓ ประสาธ อิศรปริดา, จิตวิทยาวัยรุ่น, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๒๑-๑๒๒.

๑. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ในสังคมของตนนั้น ถือเอาการกระทำชนิดใดดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร ลักษณะของพฤติกรรมประเภทใดที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรมหรือค่านิยมทางสังคมนี้จะขึ้นอยู่กับอายุระดับการศึกษาและพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคล

๒. เจตคติเชิงจริยธรรม คือ ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ เจตคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น ๆ เจตคติเชิงจริยธรรมจะมีความหมายกว้างกว่าความรู้เชิงจริยธรรม เพราะเจตคติเชิงจริยธรรมจะรวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ เข้าด้วยกัน ฉะนั้นเจตคติเชิงจริยธรรมจึงมีคุณสมบัติที่สำคัญ ในการทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรมได้แม่นยำกว่าการใช้ความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางจริยธรรมของบุคคลแต่เพียงอย่างเดียว

๓. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลที่กล่าวถึงนี้จะแสดงให้เห็นถึงเหตุจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล เพียเจท์ และโคลเบอร์ก (Piaget and Kohlberg) ได้ใช้อ้างเหตุผลเชิงจริยธรรมนี้สัมพันธ์กับการพัฒนาการทางสติปัญญาและอารมณ์ด้วย

๔. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบหรืองดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมซึ่งเป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบและสนับสนุนมีหลายประเภท เช่น การให้ทานอีกจำพวกหนึ่งคือ พฤติกรรมในสถานการณ์ที่ช่วยให้บุคคลกระทำผิดกฎเกณฑ์ เพื่อประโยชน์ส่วนตนบางประการ ตัวอย่างเช่น การโกงสิ่งของ เงินทอง หรือคะแนน การลักขโมย การกล่าวเท็จ ซึ่งอาจรวมเรียกว่า พฤติกรรมเกี่ยวกับความไม่ซื่อสัตย์ เป็นต้น

กล่าวได้ว่า ประเภทของจริยธรรม แยกออกเป็น คือ ความรู้เชิงจริยธรรม เจตคติเชิงจริยธรรม เหตุผลเชิงจริยธรรม และ พฤติกรรมเชิงจริยธรรม ซึ่งประเภทจริยธรรมต่างก็มีความเกี่ยวข้องกับทฤษฎีทางจริยธรรมหลายทฤษฎีด้วยกัน

๒.๓ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องทางด้านจริยธรรม

๒.๓.๑ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)

พรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์^๑ ทฤษฎีของนักจิตวิเคราะห์ที่ควรกล่าวถึง คือ ฟรอยด์

^๑ พรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์, *ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๓๑-๒๓๒.

(Freud) เขาเชื่อว่า จริยธรรมของคนนั้นอยู่ในคนที่เรียกว่า คนในคุณธรรม (Superego) ซึ่งเป็นคนที่ได้รับการขัดเกลาจากสังคม โดยฟรอยด์ แบ่ง “คน” ของมนุษย์เป็น ๓ ระดับ ได้แก่

๑. Id (Primitive Self) ได้แก่ คนที่อยู่ในจิตใต้สำนึกของมนุษย์เป็นคนที่มีมนุษย์มีมาพร้อมกำเนิดและเป็นคนที่เป็แหล่งกำเนิดของแรงขับพื้นฐานทั้งหมด

๒. Ego (Present Self) ได้แก่ คนในจิตใต้สำนึก และจิตในสำนึกบางส่วนที่เราอาจรับรู้ หรือได้รับรู้บางส่วนในขณะปัจจุบัน

๓. Superego (Self with Ethics) ได้แก่ คนในจิตในสำนึกเป็นส่วนมากอาจมีจิตใต้สำนึกแฝงอยู่บ้าง เป็นคนที่ได้รับการขัดเกลาจากกฎเกณฑ์ของสังคมแล้ว

กล่าวได้ว่า ทฤษฎีของนักจิตวิเคราะห์ที่ควรกล่าวถึง ของ ฟรอยด์ (Freud) เขาเชื่อว่า จริยธรรมของคนนั้นอยู่ในคนที่เรียกว่า คนในคุณธรรม ซึ่งเป็นการขัดเกลาทางสังคม ในระดับต่าง ๆ และมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ในการกำหนดเงื่อนไขทางสังคม

๒.๓.๒ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

นักทฤษฎีกลุ่มนี้เชื่อว่า สิ่งแวดล้อมทางสังคม หรือวัฒนธรรมเป็นตัวการในการกำหนดเงื่อนไขทางสังคม (Asocial Contingency) ให้แก่เด็กตั้งแต่เล็ก โดยนำเอาหลักการเสริมแรงหรือหลักการเชื่อมโยงมาอธิบายวิธีการ โดยมีความเชื่อเบื้องต้นดังนี้

๑. พัฒนาการทางจริยธรรมเกิดจากการเจริญเติบโตของการคล้อยตามกฎเกณฑ์ จริยธรรมของสังคมทั้งทางความประพฤติ และอารมณ์มากกว่าเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสมอง (Cognitive Structure Change)

๒. แรงจูงใจพื้นฐานที่ทำให้เกิดพัฒนาการทางจริยธรรมทุกจุด มีรากฐานจากความ ต้องการทางชีวภาพหรือความต้องการรางวัลจากสังคมและหลีกเลี่ยงการลงโทษ

๓. พัฒนาการทางจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรม

๔. พื้นฐานทางจริยธรรม(Basic Moral Norm) เกิดขึ้นภายในจิตใจ โดยมีสาเหตุจากกฎเกณฑ์วัฒนธรรมภายนอก

๕. สิ่งแวดล้อมอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรมมากกว่าเท่าใด ขึ้นอยู่กับ ปริมาณของรางวัล การลงโทษ การห้ามและการเห็นแบบอย่างของพ่อแม่และบุคคลอื่น ซึ่งเป็น ตัวแทนของสังคม (Socializing Agent)

สรุปได้ว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม คือ ศึกษาพัฒนาการจริยธรรม แรงจูงใจ ทาง จริยธรรมมีความสัมพันธ์ในจิตใจ อิทธิพลที่มีต่อการพัฒนาจริยธรรม ขึ้นอยู่กับการให้รางวัลและ การลงโทษ ซึ่งส่งผลและสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของเบนดราวด์

๒.๓.๓ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา จัดอยู่ในกลุ่มทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งนักทฤษฎีกลุ่มนี้อธิบายการเกิดจริยธรรมว่าเป็นผลของสังคมประกิด เป็นผลของการซึมซาบ และเป็นผลของการถอดแบบ แนวคิดของแบนดูรา พอสรุปได้ดังต่อไปนี้^๑

๑. สิ่งที่เราเรียนรู้ สิ่งที่มีมนุษย์เรียนรู้ คือความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ มนุษย์เรียนรู้จากพฤติกรรม ความรู้ที่มีมนุษย์เหล่านี้กลายเป็นความเชื่อที่มีผลในการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ สิ่งที่เราเรียนรู้ในทัศนะของแบนดูรา จึงเป็นความรู้และความเข้าใจว่าอะไรสัมพันธ์กับอะไรและเป็นผลของการสังเกตของผู้เรียนรู้

๒. วิธีเรียนรู้ การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ตรง (Direct Experience) ของตนเองมนุษย์สามารถสังเกตวิธีประกอบพฤติกรรมของผู้อื่นและผลกรรม ที่เกิดขึ้นกับผู้อื่น จึงเป็นวิธีหนึ่งที่มนุษย์เรียนรู้ การเรียนรู้ด้วยการสังเกต (Observational Learning) เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ นอกจากนี้มนุษย์สามารถสื่อสารด้วยสัญลักษณ์ ซึ่งเปิดโอกาสให้มนุษย์ถ่ายทอดความรู้ให้แก่กันได้ เป็นต้น

๓. ความเชื่อ ผลจากการเรียนรู้ที่อยู่ในรูปของความเชื่อว่าจะอะไรสัมพันธ์กับอะไรอย่างไร ความเชื่อนี้ไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความเป็นจริง โดยเฉพาะคำบอกเล่าที่โน้มน้าวจิตใจ จะมีความน่าเชื่อถือสูง หรือคำสอนทางศาสนา ความเชื่อของมนุษย์มีอำนาจในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์

๔. การควบคุมพฤติกรรมด้วยความคิด (Cognitive Control) มนุษย์มีความคิดและมนุษย์สามารถใช้สัญลักษณ์แทนสิ่งต่าง ๆ ที่ตนเรียนรู้ ดังนั้นมนุษย์จึงสามารถที่จะนำไปสู่การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง และไปสู่การบังคับตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนตั้งใจไว้

๕. จริยธรรม หมายถึง กฎ (Rule) สำหรับประเมินพฤติกรรม ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมถือว่า การตัดสินใจทางจริยธรรมเป็นกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับความถูกผิดของการกระทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ กฎเกณฑ์การตัดสินใจนี้เกิดจากการเรียนรู้พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมมีแตกต่างกันมากมาย ดังนั้นในการตัดสินใจความถูกผิดของพฤติกรรมต่าง ๆ จึงใช้เกณฑ์ที่แตกต่างกัน ตามวัย เช่น ในวัยเด็ก เกณฑ์การตัดสินใจจะเป็นเกณฑ์ที่เป็นรูปธรรม เข้าใจง่ายเมื่อโตขึ้นเกณฑ์การตัดสินใจจะซับซ้อนขึ้น

^๑ บุญสม โพธิ์เงิน, คุณธรรมในการอยู่ร่วมกันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการศึกษา จังหวัดพิษณุโลก, (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖-๑๗.

๖. การบังคับตนเอง (Self Regulation) ในการบังคับตนเอง บุคคลจำเป็นต้องมีมาตรฐานของการประเมินการประพฤติปฏิบัติของตนตามมาตรฐานที่ตนตั้งไว้ และจำเป็นต้องมีความรู้สึกเป็นปฏิกิริยาต่อตนเองตามผลของการประเมิน

จะเห็นได้ว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของเบนดูรา เป็นการเกิดจริยธรรมว่าเป็นผลของสังคมประกิต เป็นผลของการซึมซาบในสิ่งที่เรียนรู้ วิธีเรียนรู้ ความเชื่อ การควบคุมพฤติกรรมด้วยความคิด จริยธรรม หมายถึง กฎ (Rule) สำหรับประเมินพฤติกรรม และการบังคับตน จากการเรียนรู้ดังที่กล่าวมาแล้วสามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กเป็นอย่างดี

๒.๓.๔ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

จากการพินิจศึกษาแบบระยะยาวของโคลเบอร์ก^๑ ก็พบว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กและวัยรุ่นมีแนวโน้มที่จะก้าวหน้าขึ้นตามลำดับโดยจริยธรรมจะพัฒนาขึ้น ในลักษณะที่สอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญา ตามทฤษฎีของเพียเจท์เพราะการที่เด็กจะวินิจฉัยจริยธรรมว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี สิ่งใดควรหรือไม่ควรนั้นต้องอาศัยการใช้เหตุผลเชิงตรรกวิทยาและความคิดเชิงนามธรรม เช่นคนที่มีการพัฒนาการด้านจริยธรรมได้ในระดับต้น ๆ ส่วนผู้ที่มีการพัฒนาการทางสติปัญญาถึงขั้นปฏิบัติการคิดด้วยนามธรรม (Formal Operation Stage) ก็จะพัฒนาการด้านจริยธรรมในระดับสูงสุดได้

โคลเบอร์ก ได้สรุปผลการศึกษาของเขาว่า จริยธรรมจะมีอยู่ ๓ ระดับใหญ่ ๆ ในแต่ละระดับจะแยกย่อยได้อีกระดับละ ๒ ขั้นรวมเป็น ๖ ขั้น โดยเริ่มจากระดับต่ำสุดไปสู่ระดับสูงสุดดังนี้^๒

๑. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Preconventional Level) ระดับนี้เด็กจะเริ่มรู้จักตัดสินสิ่งที่พบเห็นว่าผิดหรือถูก ดีหรือเลว โดยไม่เข้าใจในกฎเกณฑ์หรือนามธรรมเป็นการตัดสินที่ถูกครอบงำโดยสิ่งภายนอกจริยธรรม ระดับนี้แบ่งออกเป็น ๒ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๑ เป็นขั้นพื้นฐานแรกสุด ขั้นนี้จริยธรรมจะเกิดขึ้นเพราะต้องการที่จะหลีกเลี่ยงการทำโทษ เด็กจะตัดสินว่าสิ่งใดควรไม่ควร ดีไม่ดี จากการปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใหญ่ ทั้งการกระทำ การคิด

^๑ ประสาท อิศรปริดา, จิตวิทยาวัยรุ่น, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๒๒-๑๒๔.

^๒ สุภาวดี สองเมือง, การศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยสารคาม, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓-๒๔.

ขั้นที่ ๒ ในขั้นนี้เด็กจะตัดสินใจว่า สิ่งใดควรไม่ควร ดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิดโดยยึดเอาความพอใจที่มีพื้นฐานจากความต้องการของตนเองเป็นหลัก หรือกล่าวง่าย ๆ ก็คือ เด็กจะเกิดสำนึกทางจริยธรรมว่า สิ่งใดดีหรือไม่ดี ด้วยการคำนึงถึงรางวัลเป็นสำคัญ หากพฤติกรรมใดทำไปแล้วเขาได้รับรางวัล หรือเกิดความพอใจจากปฏิกิริยาโต้ตอบของผู้อื่นก็จะสรุปว่าพฤติกรรมนั้นเป็นสิ่งที่เหมาะที่ควร นอกนี้เด็กในขั้นนี้ยังมีความคิดว่าสิ่งที่เหมาะและดีนั้นจะต้องอยู่ในรูปของการแลกเปลี่ยน (ทางรูปธรรม) ที่เท่าเทียมกัน เช่น เมื่อฉันเกาหลังให้ท่านท่านจะต้องเกาหลังให้ฉันเป็นการตอบแทน ขั้นนี้เด็กยังไม่สามารถเข้าถึงความซื่อสัตย์ ความกตัญญูหรือความยุติธรรม

๒. ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level) ระดับนี้เป็นระดับที่เด็กจะเริ่มรู้จักกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมยึดปฏิบัติอยู่ เช่น ข้อห้าม จาริด กฎหมาย เป็นต้น เด็กจะต้องตัดสินใจว่า สิ่งใดควรหรือไม่ควร โดยยึดเอากฎของกลุ่มหรือสังคมเป็นแกนกลางในการวินิจฉัยความดี ความเลวระดับนี้แบ่งเป็น ๒ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๓ ขั้นนี้เด็กจะเริ่มเรียนรู้พฤติกรรมที่ดีหรือเหมาะสมนั้นจะต้องเป็นที่พอใจหรือเป็นที่ยอมรับจากผู้อื่น หรือเด็กจะเกิดความสำนึกว่า สิ่งใดควรหรือไม่ควร โดยพิจารณาจากการคาดหวังท่าทีของผู้อื่นในสังคมที่เขาอาศัยอยู่นั่นเอง

ขั้นที่ ๔ ขั้นนี้เป็นขั้นที่เด็กจะเกิดความสำนึกถึงสิ่งที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ดี ก็โดยการยึดเอากฎหรือระเบียบเป็นมาตรฐานของการวินิจฉัย เขาจะตัดสินใจว่า สิ่งใดควรหรือไม่ ก็โดยคำนึงถึงหน้าที่ การเคารพต่อผู้มีอำนาจเหนือกว่ากฎระเบียบที่สังคมยึดถือหรือปฏิบัติอยู่

๓. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Postconventional Level) ระดับนี้เป็นระดับที่บุคคลจะมีพัฒนาการทางสติปัญญาถึงขั้นสูงสุด เขาจะเกิดการวิเคราะห์วิจารณ์ถึงสิ่งที่มีอยู่ การสำนึกว่าสิ่งใดเหมาะหรือไม่เหมาะสมนั้น จะเกิดจากความนึกคิดภายในตนอย่างอิสระ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับอำนาจภายนอกเพียงอย่างเดียวเหมือนระดับแรก ๆ จริยธรรมระดับนี้แบ่งออกเป็น ๒ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๕ ผู้ที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมถึงขั้นนี้ จะตัดสินใจว่าการกระทำที่เหมาะสมที่ควรนั้นจะต้องถูกกำหนดจากความคิดอย่างมีเหตุผล โดยใช้วิจารณญาณของตนเองให้สอดคล้องกับมาตรฐานของสังคมส่วนใหญ่ทั้งหมด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง จริยธรรมขั้นนี้จะเป็นขั้นที่บุคคลเลือกกระทำสิ่งต่าง ๆ ตามกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งไม่ขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้อื่น และคนหมู่มากจะนั้นลักษณะสำคัญของผู้ที่มีพัฒนาการถึงขั้นนี้ได้แก่ การเป็นผู้มีเหตุผล มีจุดหมายแน่นอน ทำตามสัญญาที่ตนให้ไว้กับผู้อื่น เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว มีความเคารพตนเอง และต้องการให้ผู้อื่นเคารพตน ไม่พยายามรุกรานสิทธิของผู้อื่นและความสามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้ สรุปได้ว่า จริยธรรมขั้นนี้ จะถูกกำหนดจากทั้งความคิดภายในตนเองและจากสังคมภายนอก

ขั้นที่ ๖ ขั้นนี้ความสำนึกว่า สิ่งใดถูกหรือผิด ดีหรือเลวจะกำหนดขึ้นโดยความรู้สึกผิดชอบ หรือมโนธรรม(Conscience) ขั้นนี้เขาจะสามารถควบคุมตนเองจากภายในไม่ขึ้นอยู่กับแรงบังคับจากภายนอก บุคคลที่มีพัฒนาถึงขั้นที่ ๖ จะยึดหลักธรรมที่เขาคิดว่า ถูกต้องอย่างแน่นแฟ้น จะไม่ลดหย่อนมาตรฐานของการปฏิบัติไปตามคนหมู่มาก แม้ว่าจะตกอยู่ในภาวะการณ์ที่มีอันตรายหรือไม่ก็ตาม ดังปรากฏตามภาพที่ ๒

ระดับจริยธรรม	ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
ระดับที่ ๑ : ระดับก่อนกฎเกณฑ์	ขั้นที่ ๑ : หลักการหลบหลีกการลงโทษ ขั้นที่ ๒ : หลักการแสวงหารางวัล
ระดับที่ ๒ : ระดับตามกฎเกณฑ์	ขั้นที่ ๓ : หลักการทำตามที่ผู้อื่นชื่นชม ขั้นที่ ๔ : หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม
ระดับที่ ๓ : ระดับเหนือกฎเกณฑ์	ขั้นที่ ๕ : หลักการใช้เหตุผลและวิจารณ์ญาณ ขั้นที่ ๖ : หลักการยึดอุดมคติขั้นสูงสุด

ภาพประกอบที่ ๒ ระดับจริยธรรมตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

มีข้อสังเกตว่า เมื่อบุคคลมีพัฒนาการสูงขึ้นจนเข้าสู่วัยรุ่น พัฒนาการทางปัญญาก็ไม่ได้เจริญถึงขั้นการคิดแบบอย่างมีเหตุผลเชิงนามธรรม (Formal Operational Stage) หมดทุกคนและก็มีจำนวนน้อยที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมถึงขั้นที่ ๕ – ๖ โคลเบอร์กพบว่า เด็กอายุ ๑๐ ปี ส่วนใหญ่จะมีเหตุผลเชิงนามธรรมในขั้นที่ ๑-๒ ใน ประสาท อิศรปริดา. ๒๕๓๘ หน้า ๙๕ – ๑๐๒ อ้างอิงมาจาก Colby and others. 1983 P. 79 และจากกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ ๑๖ ปี จะมีเพียงร้อยละ ๑๐ เท่านั้น ที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมถึงระดับเหนือกฎเกณฑ์ แต่ในจำนวน ๑๐ % เหล่านี้ทั้งหมด จะมีพัฒนาการทางปัญญา ถึงระดับขั้นการคิดอย่างมีเหตุผลเชิงนามธรรมตามทฤษฎีของเพียเจต์ โคลเบอร์กได้สรุปในตอนท้ายไว้ว่า การบรรลุถึงขั้นพัฒนาการทางปัญญาอย่างเหมาะสม เป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับการที่จะบรรลุถึงขั้นสูงสุดของพัฒนาการทางจริยธรรม

จากการศึกษาของโคลเบอร์กเกี่ยวกับพัฒนาการทางด้านจริยธรรมของเด็กอเมริกัน จีน ไต้หวัน เม็กซิกัน และตุรกี ที่มีอายุตั้งแต่ ๑๐-๑๖ ปีนั้น เขาก็พบว่าเด็กในสังคมชั้นกลางที่อยู่ในเมืองหรืออยู่ตามชนบทก็ตามมีพัฒนาการคล้าย ๆ กัน คือ เด็กจะมีพัฒนาการด้านจริยธรรมจากขั้นที่ ๑ – ๒ – ๓ จนถึงขั้นที่ ๖ ตามลำดับเหมือนกันทั้งสิ้น แต่จะแตกต่างกันตรงที่ว่า เด็กในบาง

ประเทศมีพัฒนาการด้านจริยธรรมล่าช้ากว่า (พิจารณาภาพ ๑ และภาพ ๒) โคลเบอร์ก พบว่า เด็กกลุ่มตัวอย่างที่มาจากสังคมชั้นกลาง จะมีพัฒนาการด้านจริยธรรมเร็วและกว้างใหญ่กว่าเด็กที่มาจากสังคมชั้นต่ำ ผลที่พบนี้แสดงว่า ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมมีผลต่อพัฒนาการทางสังคมมีผลต่อพัฒนาการด้านจริยธรรมของเด็ก ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ พัฒนาการด้านจริยธรรมนี้มิได้ขึ้นอยู่กับศาสนาแต่อย่างใด เขาพบว่า ไม่มีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่นับถือศาสนาหรือนิกายต่างกัน เมื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม

๒.๓.๕ ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน^๑ ได้ทำการศึกษาวิจัยถึงสาเหตุพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง โดยได้ทำการประมวลผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา สาเหตุของพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนไทยทั้งเด็กและผู้ใหญ่ อายุตั้งแต่ ๖-๖๐ ปี ว่าพฤติกรรมเหล่านั้น มีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้าง และได้นำมาประยุกต์เป็นทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทยขึ้น โดยแบ่งต้นไม้อจริยธรรม ออกเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

๑. ส่วนที่หนึ่ง ได้แก่ ดอกและผลไม้บนต้น ที่แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานดีละเว้นชั่วและพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม ซึ่งล้วนแต่เป็นพฤติกรรมของพลเมืองดี พฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ

๒. ส่วนที่สอง ได้แก่ ส่วนลำต้นของต้นไม้อ แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็ง ซึ่งประกอบด้วยจิตลักษณะ ๕ ด้าน คือ เหตุผลเชิงจริยธรรม มุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง ความเชื่ออำนาจในตน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และทัศนคติ คุณธรรมและค่านิยม

๓. ส่วนที่สาม ได้แก่ รากของต้นไม้อ ที่แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็งซึ่งประกอบด้วยจิตลักษณะ ๓ ด้าน คือ สติปัญญา ประสิทธิภาพทางสังคม และสุขภาพจิต

จิตลักษณะทั้งสามนี้อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิตลักษณะ ๕ ประการ ที่ลำต้นของต้นไม้อก็ได้ กล่าวคือ บุคคลจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ ๓ ด้าน ในปริมาณที่สูงพอเหมาะกับอายุ จึงจะเป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาจิตลักษณะทั้ง ๕ ประการ ที่ลำต้นของต้นไม้อ โดยที่จิตลักษณะทั้ง ๕ นี้ จะพัฒนาไปเองโดยอัตโนมัติ ถ้าบุคคลที่มีความพร้อมทางจิตใจ ๓ ด้านดังกล่าวและ

^๑ ดวงเดือน พันธุมนาวิน, ต้นไม้อจริยธรรมการวิจัยและการพัฒนาบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒-๕.

อยู่ในสภาพแวดล้อมทางบ้าน ทางโรงเรียนและสังคมที่เหมาะสม ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมนี้ เกิดจากผลการวิจัยพฤติกรรมและจิตลักษณะของคนไทย โดยเมื่อสร้างขึ้นแล้วทฤษฎีนี้ได้ชี้แนะทางการตั้งสมมติฐานการวิจัยเพื่อหาหลักฐานใหม่ ๆ มาเพื่อเติมในทฤษฎีนี้ ที่จะสามารถประเมินจริยธรรมตามแนวของโคลเบอร์กได้

๒.๔ การประเมินจริยธรรมตามแนวของโคลเบอร์ก

โคลเบอร์กเชื่อว่า การบรรลุวุฒิภาวะเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้น^๑ จะแสดงออกในทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้อย่างเด่นชัดที่สุด เหตุผลเชิงจริยธรรมนี้ไม่ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของสังคมใดสังคมหนึ่งโดยเฉพาะเพราะเหตุผลเชิงจริยธรรมมิใช่การประเมินค่าการกระทำไปในการทำงานว่า ดีหรือ เลว แต่จะเป็นการใช้เหตุผลที่ลึกซึ้งยากแก่การเข้าใจยิ่งขึ้นเป็นลำดับ เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงสุด คือขั้นที่หักซึ่งตรงกับสิ่งที่นักปราชญ์ยอมรับว่า เป็นเหตุผลเชิงจริยธรรมที่บริสุทธิ์ มิได้เจือเหตุผลประเภทอื่น ๆ เลย ฉะนั้น เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงสุดจึงมีลักษณะเป็นเหตุผลสากลกว้างขวางไม่ขัดแย้งกัน และมีรากฐานจากควมมีหลักการไม่เข้าข้างตนเองและเป็นอุดมคติ

สำหรับวิธีการวัดระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์กนั้น ได้ใช้วิธีเดียวกับเพียเจท์ กล่าวคือ นักจิตวิทยาทั้งสองได้ใช้วิธีเล่าเรื่องให้ผู้ถูกวัดฟังทีละเรื่อง เรื่องเหล่านี้เป็นเหตุการณ์ขัดแย้งระหว่างความต้องการส่วนบุคคลกับกฎเกณฑ์ของหมู่คณะหรือสังคม ผู้ถูกวัดจะต้องใช้เหตุผลในการที่ได้ตัดสินใจให้ตัวเอง ในเรื่องทำหรือไม่ทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เหตุผลที่ผู้ตอบให้เกี่ยวกับเรื่อง ๖ ถึง ๙ เรื่องจะถูกนำมาวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อจัดเข้าขั้นจริยธรรมขั้น ๑ ถึง ๖ ของโคลเบอร์ก การใช้วิธีการวัดระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมแบบสัมภาษณ์หรือเขียนบรรยายตอบนี้กินเวลาประมาณ ๒ ชั่วโมงต่อคน ส่วนการนำเนื้อหาคำตอบมาวิเคราะห์ต้องทำตามวิธีการของโคลเบอร์ก ซึ่งยังไม่ปรากฏวิธีการนี้ในประเทศไทย^๒... และเพื่อเป็นการจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิธีการวัดของโคลเบอร์ก ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการวัดซึ่งแตกต่างไปจากวิธีการถามแบบปลายเปิดของโคลเบอร์ก โดยได้สร้างคำถามแบบปรนัย ๔ ตัวเลือก สำหรับเรื่องแต่ละเรื่องที่ใช้ โดยจัดหาเรื่องที่เป็นสามัญสอดคล้องกับชีวิตประจำวันและเหมาะสมกับวัยของเด็ก เช่น การเข้าแถวซื้ออาหาร การคืนเงินที่พ่อค้าทอนเกินและการเสียสละแก่ผู้ที่อ่อนแอกว่า เป็นต้น

^๑ ดวงเดือน พันธุมนาวิน, และเพ็ญแข ประจันปัจจนึก, *จริยธรรมของเยาวชนไทย*, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๔), หน้า ๔๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘-๔๙.

วิธีการวัดระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมโดยใช้คำถามแบบปรนัยนี้ มีผู้เคยใช้แล้ว และมีผู้แนะนำว่าควรจะใช้เพื่อขจัดปัญหาที่เกิดจากวิธีการวัดแบบปลายเปิดของโคลเบอร์ก เพราะวิธีวัดแบบปรนัยนั้นสามารถสร้างและใช้ได้อย่างมีมาตรฐานสูง เนื่องจากการจัดให้เลือกตอบและการให้คะแนนคำตอบนั้นทำได้เป็นแบบแผนเดียวกันหมด โดยจัดการลำเอียงในการสัมภาษณ์ และในการให้คะแนนในวิธีการแบบปลายเปิดได้ทั้งหมด

สรุปได้ว่า การประเมินจริยธรรมของโคลเบอร์กใช้วิธีเดียวกับเพียร์เจท์ คือ ผู้ถูกวัดจะต้องใช้เหตุผลในการที่ได้ตัดสินใจให้ตัวเอง วิธีการวัดระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมโดยใช้คำถามแบบปรนัย วิธีวัดระดับจริยธรรมจะต้องคำนึงถึงจริยธรรมกับตัวแปรทางสังคมเป็นสำคัญ

๒.๕ จริยธรรมกับตัวแปรทางสังคม

ทฤษฎีจริยธรรมแทบทุกทฤษฎีจะกล่าวหาพิงถึงประสบการณ์ทางสังคมของบุคคลว่าเป็นต้นเหตุที่สำคัญอย่างยิ่งของการก่อตั้งและเปลี่ยนแปลงจริยธรรมของบุคคล^๑ ถ้าบุคคลได้รับประสบการณ์ทางสังคมที่คล้ายคลึงกัน เช่น อยู่ในกลุ่มคนฐานะเดียวกัน หรือได้รับการอบรมเลี้ยงดูมาคล้าย ๆ กัน แต่มีความสามารถที่จะรับรู้และเข้าใจประสบการณ์นั้นไม่เท่าเทียมกัน ผลกระทบที่เกิดจากประสบการณ์ทางสังคมอันเดียวกันย่อมจะแตกต่างกันไปได้

ลักษณะสาขาวิชานิสิตนักศึกษาที่เรียนแต่ละสาขาวิชา^๒ จะได้รับความรู้และประสบการณ์ทางวิชาการเฉพาะด้านต่างกัน ความแตกต่างของประสบการณ์ทางวิชาการของแต่ละสาขาวิชาจะทำให้ นิสิตนักศึกษาต่างสาขาวิชากันมีบุคลิกภาพและความสนใจต่างกัน ความแตกต่างนี้จะยิ่งมากขึ้นเมื่อศึกษาในชั้นปีที่สูงขึ้น ตรงข้ามกับนิสิตนักศึกษาในสาขาเดียวกัน จะมีความเหมือนกันมากขึ้นเมื่อการศึกษาในชั้นปีที่สูงขึ้น จากการประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย^๓ ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิได้ปรับปรุงแล้ว ไว้ ๑๑ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความ

^๑ ดวงเดือน พันธุมนาวิน, และเพ็ญแข ประจันปัจฉินึก, จริยธรรมของเยาวชนไทย, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๐), หน้า ๑๔

^๒ พรชูลี อาชาวำรุง, “การพัฒนานิสิตนักศึกษา” ใน นิสิตนักศึกษา, พรชูลี อาชาวำรุงบรรณาธิการ, หน้า ๒๔๕-๒๕๖. (กรุงเทพฯ โอเคียส์โต, ๒๕๒๕), หน้า ๒๔๕.

^๓ สิวดี ศิริไธ, จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล, (มหาสารคาม : ปริดาการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๘๔-๘๘.

ผูกพัน ด้วยความพากเพียร และความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบ

๒. ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อหน้าที่การงานและต่อผู้อื่น เช่น ไม่สับปลับกลับกลอก ไม่คัดลอกตามพวกที่ลากหรือชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย ไม่คดโกงมีความตั้งใจทำจริง ประพฤติตนตรงตามคำพูดและความคิด เตือนสติและแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นต้น

๓. ความมีเหตุผล หมายถึง ความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติรู้จักไตร่ตรอง พิสูจน์ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจ โดยไม่ผูกพันกับอารมณ์และความยึดมั่นของตนเองที่มีอยู่เดิม ซึ่งอาจผิดได้ พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความมีเหตุผล เช่น ไม่ลุ่มหลงเพราะความเชื่อถืออย่างงมงาย อวิชชา ไม่ยึดถือตนเองหรือบุคคลเป็นใหญ่หรือการกระทำที่งมงาย ใช้วิธีแห่งประชาธิปไตย ประกอบด้วย การยอมรับ การคิด พิจารณาและการใช้วิธีการแห่งปัญญา ไตร่ตรองอย่างรอบคอบแล้วจึงตัดสินใจ และรู้จักควบคุมอารมณ์ คือมีสติยับยั้งชั่งใจ เป็นต้น

๔. ความกตัญญูกตเวที หมายถึง ความรู้สึกในการอุปการคุณหรือบุญคุณที่ผู้อื่นหรือสิ่งอื่นที่มีต่อเรา กตเวที หมายถึง การแสดงออกหรือการตอบแทนบุญคุณ ดังนั้น ความกตัญญูกตเวที จึงหมายถึง ความรู้บุญคุณและตอบแทนคุณต่อคนอื่นและสิ่งอื่นที่มีบุญคุณ พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น แสดงความเคารพนับถือ ยกย่องเชิดชู ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น ในการทำคุณความดีตอบแทนผู้มีพระคุณ ไม่ทำตนให้เป็นที่เสื่อมเสียชื่อเสียงแก่วงศ์ตระกูลและผู้มีพระคุณ จงรักภักดีต่อ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และทำนุบำรุงศาสนา เป็นต้น

๕. การรักษาระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมความประพฤติ ปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยาบรรณ ขอบบังคับ ข้อตกลง กฎหมายและศีลธรรมพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเป็นผู้รักษาระเบียบวินัย ได้แก่ การรักษาระเบียบภายนอก คือ รักษาระเบียบวินัยในการบริโภคได้แก่การรับประทานอาหารให้ถูกหลักอนามัยและสุขวิทยา มีมารยาทเรียบร้อยในการรับประทานอาหารเช่น ไม่รับประทานอาหารในที่ที่ไม่สมควร ไม่รับประทานมูมาม ฯลฯ ส่วนการรักษาระเบียบภายใน คือ การแต่งและควบคุมท่วงทีกริยา วาจา และใจ ให้หมดจดงดงามด้วยการเว้นชั่ว ประพฤติชอบทั้งต่อหน้าและลับหลัง ได้แก่วินัย ท่วงที วินัยกริยา วินัยวาจา และระเบียบใจ

๖. ความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่คนที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา รวมทั้งการรู้จักสละทิ้งอารมณ์ร้ายในตนเองด้วย พฤติกรรมที่

แสดงออกถึงความเสียสละทั้งกาย วาจา สติปัญญา กำลังทรัพย์ และทางใจ

๙. ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันร่วมมือกันกระทำกิจการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดีโดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสามัคคี เช่น ปรับตนเองให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี รับผิดชอบต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เป็นผู้ประสานความสามัคคีในหมู่คณะ รักหมู่คณะมีใจหวังดีและช่วยเหลือเกื้อกูลในทางไม่ผิดศีลธรรม และมองคนอื่นในแง่ดีเสมอ เป็นต้น

๑๐. การประหยัด หมายถึง การใช้สิ่งทั้งหลายพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก รวมทั้งการรู้จักประมาณระวัง รู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและขอบเขตที่พอเหมาะพอควร พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการประหยัดเวลา ประหยัดทรัพย์ เช่น พยายามจ่ายทรัพย์เท่าที่จำเป็นให้สมควรแก่อัตรา การรู้จักกำหนดรายจ่ายให้พอเหมาะพอควรแก่กำลังทรัพย์ รู้จักเก็บรวบรวมรายได้ อันควรเก็บไว้เป็นทุนสำรอง และ ทำทรัพย์ที่มีอยู่ให้เจริญงอกงาม ไม่ใช่จ่ายอย่างฟุ้งเฟ้อ ให้หมดเปลือง โดยเปล่าประโยชน์ เป็นต้น

๑๑. ความยุติธรรม หมายถึง การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรงสอดคล้องกับความเป็นจริง และเหตุผลไม่มีความลำเอียง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความยุติธรรม เช่น ไม่ลำเอียงเพราะความชอบพอรักใคร่ ไม่ลำเอียงเพราะความเกลียด ไม่ลำเอียงเพราะความกลัว ไม่ลำเอียงเพราะความหลง และไม่เข้าข้างคนผิด เป็นต้น

๑๒. ความอดุสาหะ หมายถึง ความพยายามอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการงาน พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความอดุสาหะ เช่น ขยัน ไม่ท้อถอย ไม่ยอมแพ้ พยายามต่อสู้เพื่อเอาชนะอุปสรรคจนประสบความสำเร็จ กระตือรือร้นและหนักแน่น ไม่หวั่นไหวง่าย เป็นต้น

๑๓. ความเมตตา - กรุณา คือความใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข กรุณา คือความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเมตตา กรุณา เช่น ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน ไม่ข่มขู่ คุกคาม เกลียดชัง พุดจาด้วยความเกรี้ยวโกรธเดือดดาล ไม่ฆ่า ทุบตี ตัด จำจอง หรือทำร้ายด้วยลักษณะต่าง ๆ ช่วยพุดปลอบใจ เมื่อผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน ลำบาก และให้ความอนุเคราะห์ เกื้อกูล เป็นต้น

๒.๖ แนวทฤษฎีการปลูกฝังและส่งเสริมสร้างจริยธรรม

นักทฤษฎีจริยธรรมมีความเห็นที่แตกต่างกัน บางคนเชื่อว่าสังคมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาจริยธรรมของบุคคล บางคนเชื่อว่าความพร่องที่จะมีความเจริญทางจิตใจนั้นแฝงในตัวของคนตั้งแต่แรกเกิดเมื่อโตขึ้นลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลจะเริ่มแสดงตัวเด่นชัด และเปลี่ยน

แปลงไปตามวิถีทางที่กำหนดไว้แต่เดิม โดยมีสภาพแวดล้อมเป็นตัวแปรที่สำคัญในการพัฒนาจริยธรรม^๑

การพัฒนาจริยธรรมมีลักษณะและทฤษฎีที่สำคัญแบ่งเป็น ๓ แนวทางใหญ่^๒

๑. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory) จริยธรรมกับมโนธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มนุษย์อยู่ในสังคมกลุ่มใดก็จะเรียนรู้ความผิดชอบชั่วดีจากสิ่งแวดล้อมในสังคมนั้น จนมีลักษณะพิเศษของแต่ละสังคมที่เรียกว่าเอกลักษณ์ เป็นกฎเกณฑ์ให้ประพฤติปฏิบัติตาม ข้อกำหนดโดยอัตโนมัติ คนที่ทำชั่วแล้วรู้สึกสำนึกเกิดหิริโอตตปละอายใจตนเอง ถือว่าได้รับการลงโทษด้วยตนเอง เมื่อสำนึกแล้วพึงละเว้นไม่ปฏิบัติอีก โดยไม่ต้องมีสิ่งควบคุมจากภายนอก เป็นการสร้างมโนธรรมขึ้นมา โดยไม่จำเป็นต้องสนใจของค้ำประกอบของลำดับขั้นพัฒนาการทางจริยธรรม

ในลักษณะทฤษฎีเช่นนี้บทบาทของการศึกษา คือ การพัฒนาทางจิตใจเพื่อเสริมสร้างกำลังคนที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพตามที่ระบบเศรษฐกิจและสังคมต้องการ ปัจจัยที่สำคัญที่สุดการลงโทษด้วยตนเอง เมื่อสำนึกแล้วพึงละเว้นไม่ปฏิบัติอีก โดยไม่ต้องมีสิ่งควบคุมจากภายนอกพยายามแสวงหาจุดมุ่งหมายให้แก่ชีวิต คือความเป็นอยู่ที่ดีที่สุด หรือการมีอิสรภาพ การศึกษาจึงเป็นกิจกรรมของชีวิต โดยชีวิต เพื่อชีวิต เป็นความสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและรู้จักเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

๒. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) อธิบายการเกิดของจริยธรรมว่า เป็นกระบวนการสังคมประกิต (Socialization) โดยการซึมซาบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ จากสังคมที่เติบโตมา รับเอาหลักการเรียนรู้เชื่อมโยงกับหลักการเสริมแรง และการทดแทนสิ่งเร้า (Stimulus Substitution) รับแนวคิดของทฤษฎีจิตวิเคราะห์เป็นรูปแบบ โดยยึดถือการเรียนรู้คือการสังเกตเลียนแบบจากผู้ใกล้ชิดเพื่อแรงจูงใจ คือ เป็นที่รักที่ขอมรับในกลุ่มพวกเดียวกับกลุ่มต้นแบบเพื่อเป็นพวกเดียวกัน

ในลักษณะเช่นนี้ สถาบันหรือกลุ่มสังคมมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ^๓ โรงเรียนจะได้รับความคาดหวังจากสังคมอย่างมากในการเป็น

^๑ พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, จริยธรรมของอาจารย์และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายกรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓-๓๐.

^๒ มารศรี จันทรศรี, การศึกษาจริยธรรมของครูและนักเรียนประถมศึกษา, ปรินญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕-๑๖

^๓ ขำเลียง วุฒิจันทร์, หลักการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๔), หน้า ๑๔๐-๑๔๒.

สถาบันที่ปลูกฝังรูปแบบและเสริมสร้างการเลียนแบบจากตัวอย่างในสังคมให้แก่นักเรียน ฟิง รัมค์ระวังในการสอน เพราะถ้าขาดความสามารถในการอธิบายเหตุผลให้เด็กเลียนแบบ ใช้อารมณ์ และวางอำนาจแทน จะทำให้เด็กรู้สึกเป็นศัตรูต่อผู้ควบคุมพฤติกรรมทุกระดับ ตั้งแต่บิดา มารดา ครู ไปจนถึงตำรวจฟิงอบรมให้เด็กรู้จักรับผิดชอบชั่วดี รู้สึกอายที่ทำชั่ว ให้ความคิดเหตุผลและความสม่ำเสมอในการลงโทษและให้รางวัลเด็ก เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมและประเทศชาติ จึงมีหน้าที่ต้องจัดและพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการปลูกฝัง และเสริมสร้างจริยธรรม เป็นที่ยอมรับว่าครูเป็นผู้มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนเป็นแบบอย่างในการปลูกฝังคุณธรรม

๓. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive Theory) จริยธรรมเกิดจากแรงจูงใจในการปฏิบัติตนสัมพันธ์กับสังคม การพัฒนาจริยธรรมจึงต้องมีการพิจารณาเหตุผลเชิงจริยธรรมตามระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคลซึ่งมีวุฒิภาวะสูงขึ้น การรับรู้จริยธรรมก็พัฒนาขึ้นตามลำดับ

การพัฒนาจริยธรรมมนุษย์มี ๓ ขั้น (เพียเจต์)^๑ คือ การพัฒนาจริยธรรมมนุษย์มี ๓ ขั้น (เพียเจต์) คือ

๑. ขั้นก่อนจริยธรรม (ตั้งแต่แรกเกิดจนถึง ๒ ปี ยังไม่เกิดจริยธรรม แต่สามารถเรียนรู้จากประสาทสัมผัสและมีพัฒนาการทางสติปัญญาในขั้นต้น

๒. ขั้นเชื่อฟังคำสั่ง (อายุ ๒-๘ ปี) เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ มีการคิดก่อนปฏิบัติการตามคำสั่ง ซึ่งในขณะแรกเริ่มไม่คำนึงถึงเหตุผลของคำสั่งนั้น

๓. ขั้นยึดหลักแห่งตน (อายุ ๘-๑๐ ปี) เกิดหลังความคิดพัฒนาการสติปัญญาสูงขึ้นตามประสบการณ์ทางสังคม คลายความเกรงกลัวอำนาจภายนอก เริ่มมีความคิดเป็นของตัวเองมากขึ้น

ฮอฟแมน (Hoffman)^๒ ได้แบ่งจริยธรรมเป็นกระบวนการอิสระ ๓ กระบวนการ ได้แก่

๑. ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) เป็นกระบวนการความเชื่อ ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรมและเป็นส่วนที่ใช้ในการตัดสินใจตัดสินความถูกต้องและความเหมาะสมของพฤติกรรมทางจริยธรรม

^๑ ประภาศรี สีหอำไพ, พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๐

^๒ พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, .จริยธรรมของอาจารย์และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายกรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕-๑๖.

๒. ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) เป็นกระบวนการทัศนคติเชิงจริยธรรมที่แสดงถึงความชอบหรือไม่ชอบต่อพฤติกรรมทางจริยธรรมที่ได้ประสบหรือประพาส

๓. พฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior) เป็นกระบวนการแห่งการกระทำอันมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เป็นกระบวนการรูปธรรมที่ปรากฏให้ตัดสินได้ว่าถูกต้องหรือเหมาะสมเพียงใด

สรุปได้ว่า การพัฒนาจริยธรรมของมนุษย์ เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ ๑๖ ปีขึ้นไป จากแนวคิดของเพียเจต์ ต่อมา โคลเบอร์ก ได้นำมาพัฒนา ประกอบด้วย การกระตุ้นทางความเข้าใจ การกระตุ้นทางประสบการณ์และสังคม และบรรยากาศทางจริยธรรมของกลุ่ม และความขัดแย้งทางความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรม ระดับของจริยธรรมตามลักษณะของบุคคลเริ่มจากต่ำไปสูง

กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ^๑ ได้จัดประชุมเกี่ยวกับจริยธรรมไทย ได้กำหนดแบ่งระดับจริยธรรมตามลักษณะผลที่กระทบบุคคล โดยแบ่งระดับจากต่ำไปสูงดังนี้

๑. ระดับค้อยหรือขาดคุณสมบัติทางจริยธรรม
๒. ระดับมีจริยธรรมเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง
๓. ระดับมีจริยธรรมเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นในหมู่คณะเล็ก ๆ
๔. ระดับมีจริยธรรมเพื่อผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวม

๗. แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมของท่านพุทธทาส

๗.๑ ความหมายจริยธรรมตามแนวทางของท่านพุทธทาส

ท่านพุทธทาสภิกขุได้บรรยายท่านพุทธทาสภิกขุได้บรรยายปาฐกถาพิเศษ^๒ กล่าวว่า “จริยธรรม” คือ หลักวิชาการที่เป็นรูปของปรัชญา อันเกี่ยวกับศีลธรรม; ส่วนศีลธรรมนั้น คือ ระบบการประพฤติปฏิบัติลงไปตรง ๆ จริยธรรม คือ Philosophy of morality ศีลธรรมนั้นคือตัว Morality นั่นเอง

^๑ กรมศาสนา กระทรวงมหาดไทย, การศึกษาจริยธรรม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

^๒ พุทธทาสภิกขุ, เทคนิคของการมีธรรมะ, (เล่ม ๑ ศีลธรรมกลับมา), (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗๔.

คำว่า “ปรัชญา” หมายถึง^๑ ความรู้รอบ, ความรู้ประเสริฐ” อันได้แก่ ความรู้ที่เกิดหลังจากสิ้นความสงสัย หรือความแปลกใจหรือความรู้ที่ประกอบด้วยเหตุผล โดยความหมายปรัชญาตะวันออกจึงหมายถึง “ความรู้จะเกิดจากความอยากรู้ หรือความสงสัย”

คำว่า “ศีลธรรม” แยกออกเป็น ศีล แปลว่า ปกติ, สงบเย็น และ ธรรม แปลว่า สภาพที่ทรงไว้ คือสิ่งทรงความเป็นตัวของตัวเองไว้ ทรงคุณสมบัติของตัวเองไว้

คำว่า “ศีล” ในทางปฏิบัติหมายถึง^๒ การงดเว้นจากการประพฤติดีกทางกายและวาจา การควบคุมกายวาจาให้เรียบร้อยงดงามให้ปราศจากความมัวหมองไม่ให้ผิดปกติธรรมดา กล่าวคือ การไม่ทำผิด ไม่พูดผิดนั่นเองจัดเป็นศีล ศีลแบ่งออกเป็น ๓ ระดับคือ ระดับต้น คือนิจศีล หรือศีล ๕ ซึ่งเป็นศีลของคนทั่วไป ระดับกลาง คือ ศีล ๘ ของอุบาสกอุบาสิกาและศีล ๑๐ ของสามเณร ระดับสูง คือศีล ๒๒๗ ของพระภิกษุ และศีล ๓๑๑ ของภิกษุณี ศีลเป็นเหตุให้คนอยู่กันเป็นปกติ ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ลักขโมยของกันและกัน ทำให้เกิดความสงบสุขในสังคม

คำว่า “ธรรม” แปลว่า สภาพที่ทรงไว้ คือ^๓ สิ่งทรงความเป็นตัวของตัวเองไว้ ทรงคุณสมบัติของตนเองไว้ ธรรม เป็นคำกลาง ๆ ใช้หมายถึงสิ่งดีและไม่ดี ธรรม ที่หมายถึงสิ่งดี คุณงามความดี ความจริง ความถูกต้อง สิ่งที่ดีคือหลักปฏิบัติทางศาสนา เช่น ใช้ว่า มีกุศลธรรม มีเมตตาธรรม ประพฤติธรรม เข้าถึงสัจธรรม ความยุติธรรม ความเป็นธรรม ส่วนธรรมที่หมายถึงสิ่งไม่ดี ความชั่ว เช่น ใช้ว่า อกุศลธรรม บาปกรรม กัณห์กรรม. และในความหมายจริยธรรม

๓.๒ ประเภทจริยธรรมตามแนวทางของท่านพุทธทาส

จากการประมวลแนวคิดทางจริยธรรมของท่านพุทธทาส สามารถแบ่งประเภทของจริยธรรมตามแนวทางของท่านพุทธทาส ออกเป็น ๔ ประเภท คือ หลักศีลธรรมเชิงจริยธรรม เจตคติเชิงจริยธรรม เหตุผลเชิงจริยธรรม และพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ดังนี้ คือ

^๑ สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล, สุนิตย์ เรืองธรรม, ปรัชญาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓-๔.

^๒ พระธรรมกิตติวงศ์, (ทองดี สุรเตโช ปธ.๘ ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด, อธิบายศัพท์และความหมายที่ชาวพุทธควรรู้. (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๕.

๑. หลักศีลธรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การมีศีลธรรมในสังคม ถือเอาแนวความคิดและการประพฤติปฏิบัติเป็นสิ่งที่นำไปสู่บทบาททางจริยธรรม ลักษณะของพฤติกรรมประเภทใดที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมนั้นยึดหลักของศีลธรรมของศาสนา^๑ ส่วนค่านิยมทางสังคมนี้จะขึ้นอยู่กับอายุระดับและการศึกษาอบรม เช่น ความกตัญญู กตเวทิตา หิริ โอตตัปปะ เป็นปทัฏฐานเป็นที่ตั้งของศีลธรรม

๒. เจตคติเชิงจริยธรรม คือ ทศนคติเกี่ยวกับลักษณะความพึงพอใจมากหรือน้อยต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ และเป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ ที่จะนำไปสู่ความสงบสุข ความเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์ หน้าที่เพื่อหน้าที่ และความรักสากล ไม่จำกัด ไม่มีขอบเขตจำกัด^๒ เช่น การไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น มีจิตใจสูง มีความดี ความงาม ความจริง ความยุติธรรม ทำงานเพื่องาน เป็นผู้มีศีลธรรมที่ดี มีความรักชีวิตผู้อื่น ความไม่เห็นแก่ตัว เป็นต้น

๓. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ไตร่ตรองอย่างรอบคอบแล้วจึงตัดสินใจ และ รู้จักควบคุมอารมณ์ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักสากลของสิ่งมีชีวิต เหตุผลที่กล่าวถึงนี้จะแสดงให้เห็นถึงหลักคำสอนของท่านพุทธทาส ที่มีวิวัฒนาการทางสติปัญญา จิตใจ และอารมณ์ด้วย^๓

๔. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมยอมรับและนิยมชมชอบ หรือดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมหรือเรียกว่าบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งเป็นการกระทำของเยาวชนที่สังคมไม่เห็นชอบและไม่สนับสนุนพฤติกรรมในสถานการณ์ที่ยั่วให้บุคคลกระทำผิดกฎเกณฑ์ทางสังคม^๔ เช่น เป็นอันธพาล, ชกต่อยตีกัน อาละวาดบนรถประจำทาง การดริ้นฟันแทง และบางครั้งมีการกล่าวเท็จ ซึ่งอาจรวมเรียกว่า พฤติกรรมเกี่ยวกับความไม่ซื่อสัตย์ เป็นต้น

กล่าวได้ว่า ประเภทของจริยธรรม แยกออกเป็น คือ หลักศีลธรรมเชิงจริยธรรม เจตคติเชิงจริยธรรม เหตุผลเชิงจริยธรรม และ พฤติกรรมเชิงจริยธรรม ซึ่งประเภทยุติธรรมต่างก็มีความเกี่ยวข้องกับหลักการของจริยธรรมตามแนวทางของท่านพุทธทาส ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

^๑ พุทธทาสภิกขุ, มนุสสธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๗๐๓-๗๑๐.

^๒ พุทธทาสภิกขุ, ค่ายธรรมบุตร, (เรื่องที่๕) (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๗), หน้า ๘๕-๘๘.

^๓ พุทธทาสภิกขุ, มนุสสธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๖๒๖-๖๓๑.

^๔ พุทธทาสภิกขุ, ค่ายธรรมบุตร, (เรื่องที่๖) (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๘), หน้า ๕๕.

๗.๓ แนวความคิดหลักการของจริยธรรมตามแนวทางของท่านพุทธทาส

ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวว่า “จริยธรรม” คือ^๑ หลักวิชาการที่เป็นรูปของปรัชญา อันเกี่ยวกับศีลธรรม; ส่วนศีลธรรมนั้น คือ ระบบการประพฤติปฏิบัติลงไปตรง ๆ . จริยธรรม คือ Philosophy of morality ศีลธรรมนั้นคือตัว Morality นั้นเอง และได้ให้ความหมาย จริยธรรม สากลว่า^๒ “ได้ยุดิหลักเกณฑ์ในเรื่องจริยธรรมนี้ เขาให้ความหมายของศีลธรรมหรือจริยธรรม คือ โดยมุ่งหมายจะให้คนได้ “สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้”^๓ ประกอบด้วย การเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา การเป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ การเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน การเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และการเป็นศาสนิกชนที่ดีของศาสนา สรุปได้ดังนี้

๑. การเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา^๔ ต้องซื่อตรง เป็นผู้ซื่อตรงต่อระเบียบวินัย เชื่อฟังคำสั่งสอน ต้องให้ความเคารพท่านสูงสุด ต้องสุภาพอ่อนโยนต่อท่านตลอดเวลา ต้องเป็นบุตรที่ดีเรียกว่า อภิชาติบุตร คือ ดีกว่าบิดามารดา มีความกตัญญู ต้องคิดสนองคุณบิดามารดา บวชตามประเพณีเพื่อทดแทนคุณท่าน ฯลฯ บุตร คือ ผู้ยกพ่อแม่ออกจากขุมนรกชื่อ “ปุตตะ” นรกคือ ความร้อนใจที่ไม่มีลูก, ผู้สืบทอดสายโลหิตจากพ่อแม่, เป็นผู้รับมรดกจากพ่อแม่, ผู้ที่บิดาให้พ่อแม่เวลาตายและทำบุญอุทิศให้, ผู้เป็นที่พึ่งพาของพ่อแม่.

ในบรรดาบุตรทั้งหลาย^๕ บุตรที่เชื่อฟังเป็นบุตรที่ประเสริฐที่สุด” จะเป็นบุตรได้โดยการทำหน้าที่ของบุตรที่ดี ดังนี้ เมื่อพ่อแม่เลี้ยงเรามาแล้วก็เลี้ยงท่านตอบ บำรุงพ่อแม่ด้วยปัจจัยสี่ ช่วยทำกิจการงานของพ่อแม่ ดำรงวงศ์ตระกูลของพ่อแม่ ประพฤติตนให้เป็นสมควรรับทรัพย์มรดก

^๑ พุทธทาสภิกขุ, เทคนิคของการมีธรรมะ, (เล่ม ๑ ศีลธรรมกลับมา) (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗๔.

^๒ พุทธทาสภิกขุ, ค่ายธรรมบุตร, (เรื่องที่ ๓) (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๑๘), หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

^๓ พุทธทาสภิกขุ, ค่ายธรรมบุตร, (เรื่องที่ ๖) (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๑๘), หน้า ๕๔-๑๐๕.

^๔ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมบรรยายต่อทางสุณัษ, หนังสือธรรมโฆณณ์ อันดับ ๓๕ ก, (สุราษฎร์ธานี : สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา สุราษฎร์ธานี, ๒๕๒๕), หน้า ๖๔-๖๕.

^๕ พระธรรมโกศาจารย์, (พระพุทธทาสภิกขุ.) โอวาทท่านอาจารย์พุทธทาส แก่..เยาวชน, เตือนใจวัยรุ่น และ ๕ ดีสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์, (มานพ สุทธิศิลป์, ผู้รวบรวม) (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป), หน้า ๗๖-๘๓.

๒. การเป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ การเป็นศิษย์ที่ดี และหน้าที่ของศิษย์ที่ดีได้ถูกต้อง ดังนี้ ศิษย์ที่ดี ได้แก่ ฟังดี-ฟังถูกต้อง, คิดดี-คิดถูกต้อง, เชื่อดี-เชื่อถูกต้อง, ทำตามอย่างดี-ทำตามอย่างถูกต้อง, ทำการสืบต่อไปอย่างดี-อย่างถูกต้อง หน้าที่ของศิษย์ที่ดี คือ ลูกจันทน์ยืนต้อนรับ เป็นการแสดงความเคารพ, เข้าไปยืนคอยรับใช้ เมื่อท่านมีกิจธุระ, เชื่อฟังคำสั่งสอนและปฏิบัติตาม, อุปัฏฐากรับใช้ใกล้ชิด, ตั้งใจเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ หน้าที่ของศิษย์ที่ดีอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ต้องมีความเคารพ, คบการศีกษา, ถ่ล้ารับความผิด, ถัดช่วยเหลือครู, ถัดญญต่อสถาบัน อุดมการณ์ของนักเรียน (ศิษย์) ที่ดี คือ แสวงหาความรู้, เคารพครูอาจารย์, รักการศีกษา, มีจรรยาเริบร้อย, มกน้อยตามฐานะ, เสียสละเพื่อสถาบัน, มุ่งมั่นประพฤติดี, หลีกหนีสิ่งชั่ว, ไม่มั่วสึงเสพติด, รู้จักคิดใช้ปัญญา อุดมการณ์ของนักเรียน (ศิษย์) ที่ดีอีกนัยหนึ่ง คือ เคารพ เชื่อฟัง ตั้งใจเรียน เพียรขยัน ไม่คือร้อน มารยาทดี มีระเบียบวินัย น้ำใจเอื้อเฟื้อ เชื่อมั่นตนเอง เกรงกลัวความชั่ว ทำตัวกล้าหาญ การงานซื่อตรง ตรงต่อเวลา วาจาน่ารัก รู้จักพอดี มีความอดทน เป็นคนกตัญญู รู้จักคิดใช้ปัญญา

๓. การเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน เพื่อน คือผู้ที่รักใคร่ชอบพอกัน แล้วกระทำความดีต่อกันเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ ทั้งลับและเปิดเผยโดยไม่เลือกเพศวัย ความรู้ ชาติ ศาสนา และไม่มีอคติร้ายต่อกัน, ฝั้วร่วมทุกข์, ฝั้วอยู่ในสภาพหรือลักษณะเดียวกัน เช่น เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

เพื่อนที่ดี โดยการทำหน้าที่ของเพื่อนที่ดี ดังนี้ เพื่อแบ่งปันสิ่งที่ตนหามาได้แก่เพื่อน , พุดจาไม่น้ำใจกับเพื่อนด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน, ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน, ปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกัน, ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน รักเพื่อนด้วยความบริสุทธิ์ใจ, ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว, เมื่อเพื่อนมีภัยเป็นที่พึ่งพำนักได้, ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก, ช่วยปกปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่พราย, นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของเพื่อน, ให้อภัยแก่เพื่อนได้.

เพื่อนที่ดีอีกนัยหนึ่ง คือ รักกัน, ช่วยเหลือกัน, ให้อภัย, ไม่เอาเปรียบกัน, พูดยกันเพราะ ๆ ไม่ทะเลาะรังแกกัน

* พุทธทาสภิกขุ, เกียรติคุณของท่านอาจารย์พุทธทาส, อนุสรณ์ในงานสมโภช ถลองชนมวาระ ๘๐ ปี, (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘), หน้า ๕๒.

๔. การเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์^{*} ท่านอาจารย์ได้สอนให้รู้เห็นถึงความสำคัญทั้งสามสถาบันซึ่งเป็นสิ่งอันสัมพันธ์กัน จะขาดสิ่งหนึ่งมิได้ : ชาติ เป็นเหมือนร่างกาย ; ศาสนาเป็นเหมือนจิตใจ ; พระมหากษัตริย์ เป็นเหมือนสติปัญญาที่จะบัญชาควบคุมดูแลร่างกายและจิตใจ เพื่อให้ดำเนินไปอย่างร่วมกันไปในกิจการงานทั้งหลายทั้งปวง และแม้ในประเทศที่ไม่มีกษัตริย์ เขาก็ยังต้องมีระบบที่ทำหน้าที่อย่างกษัตริย์

ความหมายของพลเมือง พลเมือง คือประชาชนซึ่งเป็นกำลังอันสำคัญของประเทศชาติ พลเมืองดี คือ ผู้ที่สามารถดำรงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ไว้ได้ เป็นพลเมืองโดยการทำหน้าที่ พลเมืองที่ดีดังนี้ มีความรักชาติ เคารพศาสนา เทิดทูนพระมหากษัตริย์, ศรัทธาการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข, เคารพ กฎหมายบ้านเมือง, เสียภาษีบำรุงรัฐ, ช่วยสร้าง ป้องกันรักษาสาธารณะสมบัติของชาติ, พัฒนาตนเองให้สมบูรณ์และก้าวหน้าอยู่เสมอ, มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่การงาน, มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน, ขยันหมั่นเพียรประกอบอาชีพสุจริต, ประพฤติดีมีวินัย, รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น, มีวิจารณ์ญาณ ทำการโดยใช้ปัญญา ใคร่ครวญเสียก่อนจึงทำอะไร, เสียสละไม่เห็นแก่ตัว เมื่อชาติมีภัยก็สามารถเสียสละชีวิตเพื่อประเทศชาติได้, ไม่ตกเป็นทาสยาเสพติดและอบายมุขทุกชนิด

สรุปหน้าที่พลเมืองดีโดยย่อ คือ รักชาติ, เคารพศาสนา, เทิดทูนพระมหากษัตริย์, ขจัดอบายมุขทั้งปวง เป็นชาติเพื่อมีความเป็นอยู่ที่ดีงาม, มีผู้คอยดูแลความสงบเรียบร้อย, มีผู้คอยปกป้องคุ้มครองอันตราย, มีผู้คอยช่วยเหลือให้อยู่ได้อย่างสงบสุขสันติ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ท่านอาจารย์ได้สอนให้รู้เห็นถึงความสำคัญทั้งสามสถาบันซึ่งเป็นสิ่งอันสัมพันธ์กัน จะขาดสิ่งหนึ่งมิได้ : ชาติ เป็นเหมือนร่างกาย ; ศาสนาเป็นเหมือนจิตใจ ; พระมหากษัตริย์ เป็นเหมือนสติปัญญาที่จะบัญชาควบคุมดูแลร่างกายและจิตใจ

๕. การเป็นศาสนิกชนที่ดีของศาสนา คือ ผู้เชื่อฟัง ขอมคนที่จะประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของศาสนา สาวกที่ดี คือ ผู้ที่สามารถดำเนินตามพระศาสดาไปได้

พุทธศาสนิกชน คือ คนผู้นับถือพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน มีชื่อเรียกอย่างอื่นได้อีก เช่น “พุทธสาวก” คือ ผู้นับถือพระพุทธเจ้า เชื่อฟังและปฏิบัติตาม

“พุทธบริษัท” คือ บริษัทของผู้ที่นับถือพระพุทธเจ้า มีองค์ประกอบ ๔ คือ ภิกษุ, ภิกษุณี, อุบาสก, อุบาสิกา “พุทธมามกะ” คือ ผู้แสดงตนนับถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์

^{*} พระธรรมโกศาจารย์, (พระพุทธทาสภิกขุ.) โอวาทท่านอาจารย์พุทธทาส แก่...เยาวชน, เดือนใจวัยรุ่น และ ๕ ดีสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์, (มานพ สุทธิศิลป์, ผู้รวบรวม) (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป), หน้า ๑๒๖-๑๓๒.

เป็นพุทธศาสนิกชนโดยวิธีการปฏิบัติตามหน้าที่ของพุทธสาวกที่ดี หน้าที่สาวกที่ดี ได้แก่ เกื้อกูลพระ กระทำบุญ ถวายพระศาสนา เป็นอุบาสก อุบาสิกาชั้นนำ หมั่นสำรวจความก้าวหน้า ได้แก่ เกื้อกูลพระ, กระทำบุญ, ถวายพระศาสนา, เป็นอุบาสก อุบาสิกาชั้นนำ.

คนดีต้องมี ๕ ดี “๕ ประการ” สำหรับเด็กและเยาวชนแล้ว ท่านพุทธทาส สรุปเป็นหลักให้ปฏิบัติได้อย่างสากล คือ “๕ ประการ”: ได้แก่ เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา : เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ ; เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน; เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ; เป็นสาวกที่ดีของพระศาสดา โอวาทท่านอาจารย์พุทธทาสแก่ ขวชน เรื่อง เตือนใจวัยรุ่น และ ๕ ดี ผู้ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หากวัยรุ่นละเลยไม่ปฏิบัติตามหลัก ๕ ดีแล้วก็จะทำให้เกิดปัญหาได้

กล่าวได้ว่า จริยธรรมตามแนวความคิดของท่านพุทธทาส หมายถึง จริยธรรมที่เป็นปรัชญาของศีลธรรมนั้นที่เยาวชนควรนำไปปฏิบัติ คือ คนดีต้องมี ๕ ดี อันประกอบด้วย เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา คือเป็นผู้ที่สามารถทำให้บิดามารดา ได้รับความสบายใจตลอดเวลา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ คือ เป็นผู้ที่ครูอาจารย์ สามารถนำไปสู่จุดหมายปลายทางได้ ซึ่งศิษย์ควรให้ความเคารพ การเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน คือ เป็นผู้ที่สามารถอยู่ร่วมกันได้ ด้วยความสุขสวัสดิการเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ คือ เป็นผู้ที่สามารถดำรงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ไว้ได้ และการเป็นสาวกที่ดีของพระศาสนา คือ เป็นผู้สามารถดำเนินตามพระศาสดาไปได้ เมื่อทุกคนมีครบทั้ง ๕ ดี ก็จะได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่เต็ม คือเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นผู้ที่อยู่เหนือปัญหาทั้งปวงทั้งทางโลกและทางธรรม หากนักเรียนหรือเยาวชนไม่ปฏิบัติตามหลักคำสอนของท่านพุทธทาสดังกล่าว ก็จะทำให้เกิดปัญหาด้านจริยธรรม ได้ทั้งห้าด้านตามที่กล่าวมาแล้ว

๗.๔ การประเมินจริยธรรมตามแนวทางของท่านพุทธทาส

การวัดและการประเมินผลการศึกษจริยธรรม^๑ ท่านพุทธทาสกล่าวว่า การสอบได้หรือตกนั้นมิได้ในเรื่องของสูตรมยปัญญาและจินตามยปัญญา หากมีในกรณีของภาวนามยปัญญาไม่ การวัดจึงเน้นที่ผลของการปฏิบัติอันเกิดขึ้นในตน ท่านเปรียบเทียบการค้นพบการดับทุกข์ว่า “ราวกับหาพบจุดเย็นที่สุดในเตาหลอมเหล็กที่ลุกโชน” ท่านให้มาตรวัดของการฝึกอบรมว่า “เมื่ออบรมจิตถึงที่สุดแล้วจิตจะบังคับกาย และตัวของมันเองได้ในทุกกรณี สำหรับจะไม่มี ความทุกข์ในทุกกรณีอีก

^๑ ทศนิยม สิทธิสุวรรณ, การพัฒนาชุดการฝึกอบรมธรรมะตามแนวคิดทางการศึกษาของท่านพุทธทาส เพื่อพัฒนาสังคม, (สุราษฎร์ธานี : บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๕), หน้า ๓๒.

เช่นกัน” หมายความว่า “ความดับของไฟหาพบได้ที่ไฟ, ความดับของทุกข์หาพบได้ที่ความทุกข์, นิพพานหาพบได้ที่วิภูษังสารแต่ไม่มีใครเห็นหรือเชื่อ เลยไม่ได้หา เลยหาไม่พบ”

๘. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิโรจน์ นาคชาตรี^๑ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ เมื่อพิจารณาค่านิยมทางจริยธรรมเชิงปริมาณ พบว่า เยาวชนมีค่านิยมในเชิงบวกสูงมากทั้งด้านศีลธรรม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญูต่อเวที ความจริงใจ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของประเสริฐ ชูลิงห์ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ และวีระวรรณ อามระดิษ ในปี ๒๕๒๒ ว่านักเรียนมีค่านิยมทางสังคมในเรื่องความกตัญญู ระบบอาวุโส ความซื่อสัตย์ ศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่ดึงมาสอดคล้องกับความต้องการของสังคม ในด้านการปฏิบัติตามหลักจริยธรรม เยาวชนดูแลบิดามารดาบ่อยมากถึงร้อยละ ๖๖.๕ และ ให้ความเคารพนอบน้อมต่อครูอาจารย์ ร้อยละ ๘๑.๗ แสดงว่าเยาวชนมีความกตัญญูต่อเวทีและยังพบว่า เยาวชนมีความจริงใจต่อเพื่อนมีการช่วยเหลือผู้อื่นซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนไทย ยังมีรากฐานมาจากพุทธศาสนา แต่เยาวชนบางส่วนไม่ปฏิบัติตามหลักจริยธรรม เช่น การเล่นไฟ การเที่ยวคัสโก้เทค การดื่มของมึนเมา ซึ่งพุทธทาสภิกขุ ได้ชี้ไว้ว่า สิ่งเหล่านี้เป็นอันตราย ซึ่งมาจากวัฒนธรรมตะวันตก

ประสาร ศรีพงษ์เพ็ล^๒ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ศึกษาการเปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาระดับอุดมในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัยวิทยาเขตร้อยเอ็ดและนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับเหนือกฎเกณฑ์ ขั้นที่ ๕ ขึ้นทำตามคำมั่นสัญญา ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg) ในปี ค.ศ. ๑๙๖๕ ที่พบว่า การพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ จะพัฒนาการไปตามลำดับขั้น โดยที่บุคคลอายุ ๑๖ ปี ขึ้นไปและยังพบว่า เยาวชนมีความจริงใจต่อเพื่อน มีการช่วยเหลือผู้อื่นซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในระดับเหนือกฎเกณฑ์ ซึ่งนักศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจากการศึกษาพบว่า นักศึกษา ๒ สถาบันโดยภาพรวมและรายด้านมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ใน

^๑ วิโรจน์ นาคชาตรี, ค่านิยมทางวัฒนธรรมของเยาวชน :ศึกษาเฉพาะกรณี นักศึกษาชั้นปีที่ ๑, (กรุงเทพฯ : ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๗.

^๒ ประสาร ศรีพงษ์เพ็ล, เปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด, (ร้อยเอ็ด : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘), หน้า ๖๓.

ระดับที่เหมาะสม และค่าเฉลี่ยของคะแนนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูง อาจเป็นเพราะว่า การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมได้พยายามทำอย่างต่อเนื่องในทุกระดับ

สุวรรณา สถาอานันท์^๑ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ศึกษาเรื่องปรัชญาพุทธทาสกับ มหายนธรรม พบว่า ท่านพุทธทาสเสนอพื้นฐานการเข้าใจพุทธธรรมด้วยหลักสากลภาวะ ๔ ประการ ได้แก่ ภาวะสากลแห่งธรรมะคือคำสอนเรื่องธรรมะคือธรรมชาติ ภาวะธรรมทางภาษา คือการอธิบายเรื่องภาษาคน-ภาษาธรรม ภาวะสากลในการบรรลุธรรมคือ การอธิบายเป็นความ โน้มเอียง โดยธรรมชาติของสรรพสัตว์ที่บรรลุธรรมและภาวะเสมอกันในทางสังคมคือคำสอนเรื่อง ความเสมอภาคกันในสังคมของเหล่าสรรพสัตว์ในการพัฒนาตนเองเพื่อบรรลุธรรม

ชำนาญ อิมสะอาด^๒ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ศึกษาชีวิตและแผนงานด้านวรรณกรรม ของท่านพุทธทาส โดยศึกษาวิเคราะห์ชีวประวัติในด้านการดำเนินชีวิต การศึกษา การเผยแผ่ศาสนา การประพันธ์สรุปลสาระสำคัญได้ว่า วรรณกรรมของพุทธทาสเปรียบเสมือนเป็นไฟส่องทางชีวิตได้อย่างดีเพราะเน้นการปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักไตรสิกขา หัวข้อธรรมะที่ท่านพุทธทาส ให้ความสนใจมากอีกข้อหนึ่ง คือ “อนัตตา” ซึ่งเรื่องเป็นเรื่องการดับ “ตัวกู-ของกู” และสำคัญคือ วรรณกรรมของท่านพุทธทาสจะมีทั้งหมดครอบคลุมประยุคต์เพื่อประโยชน์ของปัจเจกบุคคลและหมวด แสดงธรรมประยุคต์

มารศรี จันทร์ศรี^๓ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาจริยธรรมของครู และนักเรียนประถมศึกษา” ผลการวิจัยพบว่าคะแนนจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความเคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง ความเสียสละ ความรักชาติ และคะแนนจริยธรรมรอบด้านของครูประถมศึกษา มีความสัมพันธ์ทางบวก... สำหรับนักเรียนประถมศึกษา สังกัดกลุ่มโรงเรียนต่างมีคะแนนจริยธรรมด้าน ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความเคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง ความเสียสละ ความรักชาติความสามัคคี และคะแนนจริยธรรมรายด้านและรอบด้านแตกต่างกัน

^๑ สุวรรณา สถาอานันท์, ปรัชญาพุทธทาสกับมหายนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ข.

^๒ ชำนาญ อิมสะอาด, ชีวิตและผลงานด้านวรรณกรรมของพุทธทาสภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๕), หน้า ข.

^๓ มารศรี จันทร์ศรี, การศึกษาจริยธรรมของครูและนักเรียนประถมศึกษา, ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๐), หน้า ๗๖-๗๗.

จอห์น เอ็ดวาร์ด โรมิโอ^๑ ในปี ค.ศ. 198๕ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “The Effects of Cognitive Moral Development Instruction on Moral Development Scores of parochial High School Students”) มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจการสอนการพัฒนาความรู้จริยธรรมจากคะแนนแบบทดสอบการพัฒนาใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน ๒๐๑ คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ใช้วิธีการพัฒนาจริยธรรมจากการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม โคลเบอร์ก (Kohlberg) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่า t-test และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (The Pearson’s Product Moment Correlation Technique) ผลการวิจัยพบว่า คะแนนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของทั้ง ๒ กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกัน องค์ประกอบภูมิหลังของ ประชากรด้านเพศ อายุ ชั้นเรียน คะแนนสะสม การศึกษาของมารดาและจำนวนปีการศึกษาในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับระดับชั้น การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอย่างมีนัยสำคัญ

จากผลงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ สรุปได้ว่าครูอาจารย์มีการปลูกฝังจริยธรรมตามโอกาสและเหตุการณ์ โดยไม่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า จึงเป็นให้การสอนและการปลูกฝังจริยธรรมและมีพฤติกรรมอยู่ในระดับปานกลาง โรงเรียนจึงจำเป็นที่จะต้องพัฒนาการสอนจริยธรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

^๑ Romeo, John Edward,. The Effects of Cognitive Moral Development Instruction on Moral Development Scores of parochial High School Students” **Dissertation Abstracts International**, Vol.49No9 (March 1989) : 2595-A.